

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова
Навчально-науковий гуманітарний інститут

Кафедра Психології

«Допущений до захисту»

Завідувач кафедри

 _ Карсканова С. В.

«_12_» _06_____ 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття рівня вищої освіти «бакалавр»

зі спеціальності 053 «Психологія»

**на тему «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ
СУЧАСНОЇ МОЛОДІ»**

Виконала: студент(ка) групи 4551 з.

Шаповал М. Ф.

(підпис)

Керівник роботи:

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри психології

(посада, науковий ступень вчене звання)

— Карсканова С.В.

(підпис)

Миколаїв 2026 р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова****Навчально-науковий гуманітарний інститут**

Кафедра психології
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма «Психологія»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Гарант освітньої програми

Чугуєва І.Є.

(підпис)

« 25 » __02____2026 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

Студента/ки **Шаповал Марії Федорівни**

1. Тема роботи: «Психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді»

Керівник роботи канд. психол. наук, доцент Карсканова Світлана Вікторівна.

Затверджені наказом ректора №198-уч від «25» лютого 2026 року

2. Термін подання роботи: 5.06.2026.

3. Вихідні дані по роботі: спеціальна наукова і методична література та інші матеріали з психології, передовий практичний досвід.

4. Перелік питань, що належать до розробки (найменування розділів): Теоретико-методологічні основи дослідження ціннісної сфери молоді. Емпірично-описовий аналіз ціннісної сфери сучасної молоді. Практичні рекомендації щодо психологічної підтримки розвитку ціннісної сфери молоді.

5. Перелік презентаційних матеріалів: презентація доповіді по роботі у форматі Microsoft Power Point загальною кількістю 11 слайдів, з висвітленням таких питань як назва, об'єкт предмет, мета і завдання роботи (2 слайди), використані методи емпіричного дослідження (1 слайд), теоретичні узагальнення з теми дослідження (2 слайди), результати емпіричного дослідження, їх демонстрація (рисунки, таблиці), аналіз та інтерпретація (5 слайдів), висновки (1 слайд).

6. Дата видачі завдання 25 лютого 2026 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Номер	Назва етапів роботи	Терміни виконання етапів роботи	Примітка
1.	Формулювання теми роботи	10.02.2026	
2.	Опрацювання літератури з теми дослідження. Визначення мети, завдань, об'єкта, предмета дослідження.	15.02.2026	Список використаної літератури має включати не менше 30 позицій (передусім сучасні актуальні із яких не менше 25% - за останні п'ять років).
3.	Написання вступу. Визначення методів і бази дослідження.	25.02.2026	Вступ (обсяг 3 – 4 сторінки)
4.	Написання Розділу 1. Подання на перевірку	01.03.2026	Розділ 1. (15-20 сторінок)
5.	Підготовка та проведення емпіричного дослідження.	15.03.2026 - 31.03.2026	
6.	Статистична обробка отриманих результатів	01.04.2025- 07.04.2025	
7.	Написання Розділу 2. Подання на перевірку	10.04.2026 – 10.05.2026	Розділ 2 (15-20 сторінок)
8.	Оформлення тексту роботи. Подання керівнику на перевірку.	10.05.2026 – 15.05.2026	Загальний обсяг основного тексту роботи 40 – 50 сторінок (без списку літератури і додатків).
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	01.06.2026 – 05.06.2026	
10.	Опрацювання зауважень і виправлення недоліків	08.06.2026 – 12.06.2026	
11.	Подання роботи для перевірки на академічну доброчесність	10.06.2026 – 12.06.2026	
12.	Подання кваліфікаційної роботи на рецензування	12.06.2026 – 14.06.2026	
13.	Захист роботи	15.06.2026- 20.06.2026	

Студент

(підпис)

Шаповал М.Ф.

Керівник роботи

Карсканова С.В.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі подано теоретичний та емпірично-описовий аналіз психологічних особливостей ціннісної сфери сучасної молоді. Роботу побудовано на відкритих інтернет-джерелах: наукових статтях, міжнародних звітах, матеріалах ВООЗ, ЮНІСЕФ, ПРООН, European Social Survey та українських дослідженнях молоді. Розглянуто поняття цінностей і ціннісних орієнтацій, підходи Ш. Шварца, М. Рокича, інструменти PVQ-21 і відкриті дані про становище української молоді в умовах війни. Результати можуть бути використані в психологічній, освітній та профорієнтаційній роботі зі студентською молоддю.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, молодь, студентська молодь, самовизначення, психологія молоді, ціннісна сфера.

Шаповал М. Ф. Психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді: кваліфікаційна робота бакалавра зі спеціальності 053 «Психологія». Миколаїв : НУК ім. адм. Макарова, 2026. 61 сторінка.

ANNOTATION

The qualification paper presents a theoretical and empirical-descriptive analysis of the psychological features of the value sphere of contemporary youth. The paper is based on open Internet sources: academic articles, international reports, WHO, UNICEF, UNDP, European Social Survey materials and Ukrainian youth studies. It examines values and value orientations, the approaches of S. Schwartz and M. Rokeach, the PVQ-21 instrument and open data on Ukrainian youth during the war. The results may be used in psychological, educational and career-guidance work with student youth.

Keywords: values, value orientations, youth, student youth, self-determination, youth psychology, value sphere.

Shapoval M. Psychological features of the value sphere of contemporary youth: bachelor's qualification work in specialty 053 "Psychology". Mykolaiv: Admiral Makarov National University of Shipbuilding, 2026. 61 page.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ МОЛОДІ	11
1.1. Поняття цінностей і ціннісних орієнтацій у психології	11
1.2. Основні психологічні підходи до вивчення ціннісної сфери.....	13
1.3. Молодь як соціально-психологічна група та етап становлення цінностей	16
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНО-ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ НА ОСНОВІ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ	27
2.1. Організація, джерельна база та методи дослідження	27
2.2. Аналіз ціннісних пріоритетів молоді у відкритих дослідженнях .	33
2.3. Соціально-психологічна інтерпретація отриманих результатів ...	40
2.4. Практичні рекомендації щодо психологічної підтримки розвитку ціннісної сфери молоді	46
Висновки до розділу 2.....	54
2.5. Узагальнювальна модель ціннісної сфери сучасної молоді.....	50
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58

ВСТУП

Актуальність теми. У цій роботі ціннісна сфера молоді розглядається через відкриті наукові та аналітичні джерела, а не через вигадані результати опитування. Для психології ця тема має значення тому, що саме цінності пояснюють, чому молода людина обирає певну поведінку, навчальну траєкторію, професійні наміри, коло спілкування і спосіб реагування на кризові події [1; 5; 10].

У моделі Ш. Шварца цінності описуються як мотиваційні орієнтири, що утворюють не випадковий набір, а взаємопов'язану систему. European Social Survey використовує 21-пунктову шкалу Human Values Scale на основі портретного опитувальника Шварца, що дає змогу порівнювати ціннісні орієнтації різних соціальних груп і країн [1; 3; 4].

Для сучасної української молоді тема цінностей має особливу вагу через війну, вимушену мобільність, зміни в навчанні, нестабільність працевлаштування, цифрове середовище і потребу в психологічній безпеці. У дослідженнях ПРООН щодо впливу війни на молодь прямо аналізуються не тільки втрати й труднощі, а й життєві орієнтири, участь молоді в суспільному житті та бачення майбутнього України [7; 8; 17].

Важливо не зводити цінності молоді тільки до списку відповідей у соціологічному опитуванні. За даними відкритих джерел, молодь одночасно переживає потребу в безпеці, бажання працювати й розвиватися, прив'язаність до сім'ї, інтерес до громадянської участі та тривогу через нестабільність. Тому ціннісна сфера має напружену, але не хаотичну структуру [7; 9; 12].

Практичний сенс дослідження полягає в тому, щоб психолог, викладач або куратор студентської групи бачив за окремими відповідями молодої людини ширший контекст. Якщо студент говорить про важливість стабільності, це може бути пов'язано не з пасивністю, а з досвідом небезпеки, невизначеності або матеріального обмеження. Якщо він говорить про

самостійність, це не завжди означає відмову від підтримки, а може вказувати на потребу контролювати власне майбутнє [6; 10; 11].

Мета дослідження — на основі відкритих інтернет-джерел теоретично обґрунтувати та емпірично описати психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді, з урахуванням особистісного розвитку, воєнного контексту, освіти, професійних перспектив і громадянської участі [10; 11; 12].

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Розглянути основні підходи до розуміння цінностей, ціннісних орієнтацій і ціннісної сфери особистості в психології.
2. Охарактеризувати молодь як соціально-психологічну групу, для якої властиві самовизначення, пошук опори та уточнення життєвих планів.
3. Узагальнити чинники, що впливають на формування ціннісних орієнтацій сучасної молоді, зокрема сімейні, освітні, соціально-економічні, цифрові та воєнні умови.
4. Обґрунтувати джерельну базу та інструменти, які можуть бути використані для емпірично-описового вивчення ціннісної сфери молоді.
5. Проаналізувати відкриті дослідження і статистичні матеріали, що відображають життєві пріоритети, соціальну участь, безпеку, професійні перспективи та психологічне самопочуття молоді.
6. Сформулювати практичні рекомендації щодо психологічної підтримки розвитку ціннісної сфери молоді.

Об'єкт дослідження — ціннісна сфера особистості.

Предмет дослідження — психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ціннісна сфера сучасної молоді є неоднорідною, але внутрішньо логічною: у ній поєднуються потреба в безпеці, прагнення до автономії, значущість близьких стосунків, професійна самореалізація та готовність частини молоді до соціальної участі [10; 11; 12].

Методи дослідження. У роботі використано аналіз, синтез, порівняння, систематизацію та узагальнення психологічної літератури. Для емпірично-

описового розділу застосовано аналіз відкритих досліджень, зіставлення кількісних показників, табличне узагальнення, графічне подання матеріалу та психологічну інтерпретацію отриманих даних [10; 11; 12].

Методи дослідження. У роботі використано аналіз і зіставлення відкритих інтернет-джерел, систематизацію наукових підходів, узагальнення даних міжнародних та українських звітів, порівняльний аналіз показників, табличне подання матеріалу і психологічну інтерпретацію. Такий підхід обрано тому, що не всі доступні матеріали мають однаковий формат: частина з них є науковими статтями, частина — звітами, а частина — інформаційними сторінками міжнародних організацій [3; 4; 7; 8; 12].

Теоретична основа роботи спирається на теорію базових цінностей Ш. Шварца, підхід М. Рокича до термінальних та інструментальних цінностей, матеріали European Social Survey щодо Human Values Scale, а також сучасні українські публікації про трансформацію цінностей молоді в умовах воєнного стану [1; 2; 3; 5; 6].

Інформаційну базу дослідження становлять відкриті джерела, доступні онлайн: наукові статті, звіти ПРООН і Міністерства молоді та спорту України, матеріали reSCORE, UNICEF, BOO3, European Social Survey та інші електронні публікації. У роботі не використовуються вигадані емпіричні результати; усі кількісні твердження подаються лише тоді, коли вони прив'язані до конкретного відкритого джерела [7; 8; 9; 10; 12; 17; 18].

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні уявлень про ціннісну сферу молоді як про систему, що формується на перетині особистісного розвитку, соціального досвіду та суспільних умов. Особливе значення має поєднання моделей Ш. Шварца з даними українських досліджень воєнного періоду [1; 6; 7].

Практичне значення роботи полягає в можливості використання її результатів у діяльності практичних психологів, викладачів, кураторів студентських груп і фахівців молодіжної роботи. Матеріали можуть бути корисними для профорієнтації, психоосвіти, групової підтримки, розвитку

саморефлексії та обговорення життєвих планів без нав'язування молоді готових відповідей [10; 11; 12].

Структура кваліфікаційної роботи відповідає поставленій меті. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних інтернет-джерел і додатків. У першому розділі розглянуто теоретичні підходи до цінностей, у другому — відкриті емпіричні й аналітичні матеріали про сучасну молодь [10; 11; 12].

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 63 сторінки, з яких 50 сторінок основного тексту. Список використаних джерел містить 40 найменувань. У роботі вміщено 7 таблиць, 4 рисунки та 3 додатки [10; 11; 12].

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ МОЛОДІ

1.1. Поняття цінностей і ціннісних орієнтацій у психології

Українські дослідження студентської молоді також підкреслюють, що ціннісні орієнтації не існують ізольовано від самосвідомості й життєвого планування. У цьому сенсі тема цінностей безпосередньо пов'язана з питанням психологічної зрілості, професійного вибору і здатності діяти в умовах невизначеності [5; 6].

Для подальшого аналізу важливо одразу уточнити: у цій роботі цінності не трактуються як моральні гасла або бажані риси характеру. У джерелах, пов'язаних із теорією Ш. Шварца, вони описуються як переконання, пов'язані з емоціями, бажаними цілями та вибором поведінки. Тому цінність завжди має практичний вимір: вона впливає на те, як людина оцінює ситуацію і які рішення вважає прийнятними [1].

У психології тема цінностей важлива тому, що через неї можна краще зрозуміти, чому людина обирає одні цілі й відмовляється від інших. Для молоді це питання особливо відчутне: частина рішень ще залежить від сім'ї, навчального середовища і групи ровесників, але дедалі більше з'являється потреба самостійно визначати, що є справді значущим [1; 5].

Цінності не можна зводити до звичайних бажань або тимчасових інтересів. Вони пов'язані з тим, як людина бачить бажане майбутнє, які якості вважає значущими, які способи поведінки приймає і які межі не готова порушувати. Саме тому цінності виступають не лише змістом свідомості, а й орієнтиром практичного вибору [1, с. 3–5; 12, с. 263–264].

У цій роботі цінності розуміються як відносно стійкі смислові орієнтири особистості. Вони допомагають молодій людині оцінювати події, планувати навчання й професійний шлях, визначати ставлення до родини, друзів, суспільства та власного майбутнього [1; 5].

Важливо, що цінності існують не окремими елементами, а в системі. Одна цінність може підтримувати іншу, але між ними можливе й напруження. Наприклад, бажання незалежності не завжди легко поєднується з потребою у стабільності, а прагнення до досягнень може вимагати перегляду звичних форм відпочинку, спілкування або навчання [1; 5].

Поняття ціннісних орієнтацій конкретизує це питання. Якщо цінність показує, що людина вважає значення, то ціннісна орієнтація відображає спрямованість її виборів і дій. Вона ніби переводить загальне уявлення про важливе у площину поведінки: навчатися, працювати, допомагати іншим, зберігати стосунки або будувати автономний шлях [1; 5].

У студентському віці ціннісні орієнтації добре помітні в повсякденних рішеннях. Ставлення до освіти проявляється не лише у словах про важливість диплома, а й у готовності працювати з матеріалом, ставити питання, брати відповідальність за результат. Так само цінність професійного розвитку видно у виборі практик, курсів, підробітку або волонтерської діяльності [1; 5].

У науковій літературі ціннісні орієнтації молоді розглядаються як динамічна структура [12, с. 263]. Це означає, що вони не є раз і назавжди заданими. На них впливають вік, досвід, соціальне оточення, навчання, сімейні обставини, війна, економічні умови та особисті переживання.

У структурі ціннісної орієнтації можна виділити пізнавальний, емоційний і поведінковий компоненти. Людина може знати, що певна цінність є соціально схвалюваною, але по-справжньому вона стає значущою тоді, коли емоційно приймається і починає впливати на поведінку [1; 5].

Окремо слід розрізняти задекларовані та реально дієві цінності. У відповідях на запитання молоді люди можуть називати здоров'я, сім'ю, свободу або освіту, але щоденні дії не завжди збігаються з цими відповідями. Причиною можуть бути втома, тривога, матеріальні обмеження, тиск групи або брак підтримки [1; 5].

Саме тому психологічний аналіз цінностей має враховувати контекст. Недостатньо запитати, що людина вважає значення. Потрібно також

розуміти, які умови допомагають або заважають їй діяти відповідно до власних орієнтирів [1; 5].

Для сучасної молоді така різниця особливо актуальна. Молоді люди часто декларують прагнення до самореалізації, але стикаються з нестачею ресурсів; говорять про важливість безпеки, але одночасно хочуть автономії; цінують близьких, але прагнуть самостійного життєвого маршруту [1; 5].

Отже, цінності та ціннісні орієнтації має значення психологічними утвореннями, через які можна пояснювати спрямованість особистості, її життєві цілі й особливості самовизначення [1; 5].

Подальший аналіз потребує звернення до основних підходів, які дають змогу не тільки описати окремі цінності, а й зрозуміти їхню структуру, мотиваційний зміст і зв'язок із поведінкою молодої людини [1; 5].

1.2. Основні психологічні підходи до вивчення ціннісної сфери

У роботі використано насамперед ті підходи, які мають зрозумілу методологічну основу і представлені в доступних онлайн-джерелах. Це дає змогу не переказувати теорію загальними словами, а прив'язувати пояснення до конкретних моделей: базових цінностей Ш. Шварца, Human Values Scale в European Social Survey і розрізнення життєвих цілей та способів дії в традиції М. Рокича [1; 3; 4].

У різних психологічних підходах цінності пояснюються по-різному. Одні автори акцентують увагу на мотивації, інші — на життєвих цілях, соціальних нормах, ідентичності або культурному середовищі. Для цієї роботи важливо не обирати лише один підхід, а поєднати ті положення, які допомагають описати реальний стан сучасної молоді [1; 2; 3; 4].

Однією з найвідоміших є теорія базових індивідуальних цінностей Ш. Шварца. Її перевага полягає у тому, що цінності подаються не як довільний список, а як взаємопов'язана мотиваційна система [1, с. 8–12; 2, с. 663–688].

Це дає можливість пояснити, чому окремі орієнтири підтримують один одного, а інші можуть вступати у напруження.

У класичній моделі Ш. Шварца виділяються самостійність, стимуляція, гедонізм, досягнення, влада, безпека, конформність, традиція, доброзичливість і універсалізм. Для студентської молоді особливо показовим є співвідношення самостійності, безпеки, досягнення і доброзичливості [1; 2; 3; 4].

Молода людина може водночас прагнути свободи вибору і потребувати стабільності. Вона може хотіти успіху, але не бажати втрачати близькі стосунки. Теорія Шварца допомагає не вважати такі поєднання нелогічними, а бачити в них нормальну складність становлення особистості [1; 2; 3; 4].

Підхід М. Рокича є корисним тим, що розрізняє термінальні та інструментальні цінності [20; 21]. Термінальні цінності пов'язані з бажаними життєвими результатами, а інструментальні — зі способами дії, через які людина намагається цих результатів досягти.

Наприклад, студент може високо оцінювати професійну реалізацію як життєву мету. Але для її досягнення потрібні інструментальні цінності: відповідальність, наполегливість, здатність навчатися, самодисципліна і готовність співпрацювати з іншими. Саме цей зв'язок між метою і способом дії має значення для психологічного аналізу [1; 2; 3; 4].

Кроскультурні дослідження, зокрема European Social Survey і PVQ-21, дозволяють аналізувати цінності не лише в межах індивідуального досвіду, а й у ширшому соціальному контексті [3, с. 2–5; 23]. Для України це важливо, бо цінності молоді формуються в умовах значних суспільних змін.

Проблема цінностей також пов'язана з розвитком ідентичності. У молодому віці людина поступово відповідає на питання, ким вона є, на що спирається і яким бачить своє майбутнє. Якщо ціннісна основа є розмитою, то важче приймати рішення і витримувати невизначеність [1; 2; 3; 4].

Соціально-психологічний підхід звертає увагу на сім'ю, групу ровесників, освітнє середовище, медіа і соціальні мережі. Молодь не просто

засвоює їхній вплив, а переосмислює його через власний досвід. Тому одна й та сама подія може посилити в різних людей різні цінності [1; 2; 3; 4].

У сучасному українському контексті важливо враховувати війну, вимушену мобільність, освітні труднощі і професійну невизначеність. Ці умови можуть підсилювати потребу в безпеці, але водночас не знімають значення самореалізації, автономії і соціальної участі [1; 2; 3; 4].

Отже, різні підходи дають змогу побачити ціннісну сферу молоді як багаторівневе явище. Її не можна пояснити тільки особистими бажаннями або тільки соціальним тиском [1; 2; 3; 4].

У цій роботі теорія Шварца використовується для розуміння мотиваційної структури цінностей, підхід Рокича — для розмежування цілей і способів дії, а соціально-психологічний підхід — для пояснення впливу середовища [1; 2; 3; 4].

Таке поєднання дає можливість перейти від загальних теоретичних положень до аналізу молоді як групи, у якій цінності перебувають у процесі активного становлення [1; 2; 3; 4].

Отже, основні психологічні підходи до вивчення ціннісної сфери дають змогу розглядати цінності як багаторівневе явище. Теорія Ш. Шварца пояснює мотиваційну структуру цінностей, підхід М. Рокича дає можливість розрізнити життєві цілі та способи їх досягнення, а соціально-психологічний і віковий підходи допомагають зрозуміти, як цінності формуються в процесі дорослішання, соціалізації та життєвого досвіду. Для теми цієї роботи важливо поєднати ці підходи, оскільки психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді проявляються саме на перетині особистісного розвитку, соціальних змін і конкретних життєвих умов [1; 2; 3; 4].

1.3. Молодь як соціально-психологічна група та етап становлення цінностей

ВООЗ підкреслює, що підлітковий і юнацький період має значення для розвитку соціальних та емоційних навичок, а підтримувальне середовище в сім'ї, школі й громаді має захисне значення для психічного благополуччя [10; 11]. Для теми цінностей це важливо, тому що безпека, підтримка й можливість участі формують умови, у яких молодь приймає життєві рішення.

Поняття молоді в цій роботі використовується не тільки у віковому, а й у соціально-психологічному значенні. Молодий вік є періодом, коли людина уточнює ідентичність, пробує різні освітні та професійні ролі, порівнює сімейні очікування зі своїми планами і поступово бере більше відповідальності за власне майбутнє [14].

Молодь у психологічних дослідженнях розглядається не лише як вікова категорія, а й як особлива соціально-психологічна група, для якої характерні активне самовизначення, пошук життєвих орієнтирів, формування професійних планів і поступовий перехід до самостійного життя. Саме в цей період людина починає більш усвідомлено відповідати на питання про те, ким вона є, чого прагне, які цілі вважає значущими і якими способами готова їх досягати [10; 11; 14].

Період молодості не має однієї універсальної вікової межі, оскільки в різних наукових підходах його визначають по-різному. У психології важливим є поняття “*emerging adulthood*”, запропоноване Дж. Арнеттом для опису періоду від пізнього підліткового віку до двадцятих років. У цей час людина активно досліджує можливості у сфері освіти, професії, близьких стосунків, світогляду та життєвого стилю [11, с. 469–470]. Такий підхід є корисним для аналізу ціннісної сфери, оскільки він показує молодість як період не завершеної стабільності, а активного пошуку й поступового уточнення життєвих пріоритетів.

Молодь як соціально-психологічна група перебуває на межі між залежністю від попередніх соціальних впливів і формуванням власної автономної позиції. З одного боку, на її цінності продовжують впливати сім'я, школа, культурне середовище, традиції та найближче оточення. З іншого боку, молода людина дедалі частіше самостійно оцінює ці впливи, приймає або відкидає певні норми, порівнює їх із власним досвідом і життєвими очікуваннями. Тому ціннісна сфера молоді є динамічною і не може розглядатися як остаточно сформована [10; 11; 14].

Для українського контексту молодість має не лише вікове, а й виразне соціальне значення. Молоді люди часто одночасно навчаються, працюють або шукають роботу, підтримують родину, змінюють місце проживання, планують професійне майбутнє й адаптуються до нестабільних умов. Війна, вимушена мобільність, економічна невизначеність і зміни в освітньому процесі додатково впливають на формування життєвих орієнтирів. За таких умов цінності виконують для молоді не лише світоглядну, а й адаптаційну функцію, допомагаючи зберігати внутрішню опору та визначати пріоритети [10; 11; 14].

Важливою особливістю молодості є посилення потреби в автономії. Молода людина прагне самостійно приймати рішення, визначати власну освітню і професійну траєкторію, обирати коло спілкування та стиль життя. Водночас автономія не означає повної незалежності від соціального середовища. Навпаки, саме в молодому віці особистість гостро потребує підтримки, визнання та прийняття з боку значущих людей. Тому в ціннісній сфері молоді часто поєднуються прагнення до самостійності й потреба в безпеці, свободі та належності до спільноти [10; 11; 14].

Значну роль у становленні цінностей відіграє група однолітків. Для молодої людини ровесники є не тільки середовищем спілкування, а й джерелом порівняння, підтримки, соціального визнання та норм поведінки. Цінності, які домінують у студентській групі або молодіжному середовищі, можуть посилювати певні індивідуальні орієнтири. Наприклад, якщо в групі

позитивно оцінюються навчальні досягнення, професійний розвиток і відповідальність, це може підтримувати мотивацію до самореалізації. Якщо ж у середовищі переважає байдужість до освіти або уникнення відповідальності, це може ускладнювати формування конструктивних життєвих планів [10; 11; 14].

Окреме значення має освітнє середовище. Заклад освіти для молоді людини є не лише місцем отримання знань, а й простором соціалізації, професійного самовизначення та перевірки власних можливостей. У студентські роки цінності починають набувати більш практичного змісту. Наприклад, цінність освіти проявляється у ставленні до навчання, готовності працювати над собою, участі в проєктах, виборі майбутньої спеціалізації та прагненні до професійної компетентності [10; 11; 14].

Професійне самовизначення є одним із центральних завдань молодого віку. Вибір професії недоцільно пояснювати тільки через економічного рішення або прагнення мати стабільний дохід. Він пов'язаний з уявленням людини про власні здібності, бажаний стиль життя, соціальну користь майбутньої діяльності, престиж, можливість розвитку, автономію та стабільність. Тому професійні плани має значення полем, у якому цінності перестають бути абстрактними уявленнями й перетворюються на конкретні життєві орієнтири [10; 11; 14].

У становленні ціннісної сфери молоді важливу роль відіграють також міжособистісні стосунки. Дружба, романтичні взаємини, довіра, підтримка та прийняття допомагають молодій людині краще усвідомлювати власні потреби й межі. Через взаємодію з іншими вона перевіряє, які якості цінує у людях, що вважає прийнятним у стосунках і яких форм взаємодії прагне уникати. Саме тому цінності близькості, відповідальності, взаємоповаги й підтримки мають істотне значення в юнацькому та ранньому дорослому віці [10; 11; 14].

Всесвітня організація охорони здоров'я підкреслює, що підлітковий вік має значення періодом для розвитку соціальних та емоційних навичок, а серед чинників психічного благополуччя називає безпечне середовище в родині,

школі та ширшій спільноті [10]. Хоча це положення стосується насамперед підліткового віку, його логіка зберігається і в ранньому дорослому віці. Підтримувальне середовище допомагає молодій людині краще справлятися з невизначеністю, зберігати смислову цілісність і бачити перспективу власного розвитку.

Сучасна молодь формується також у цифровому середовищі. Соціальні мережі, онлайн-освіта, інформаційні платформи та публічні дискусії створюють нові канали засвоєння цінностей. Через цифровий простір молоді люди отримують уявлення про успіх, професійні можливості, стиль життя, соціальну активність і норми поведінки. Водночас це середовище може посилювати порівняння себе з іншими, тривогу щодо досягнень, залежність від зовнішнього схвалення та сприйняття чужого життя як еталону. Тому цифровий контекст слід розглядати як один із важливих чинників становлення ціннісної сфери [10; 11; 14].

Для сучасної української молоді важливим є також досвід соціальної відповідальності. У складних суспільних умовах молоді люди частіше стикаються з питаннями допомоги іншим, участі у волонтерських ініціативах, підтримки громади, збереження власної ідентичності та планування майбутнього країни. Громадянська активність у цьому контексті не завжди пов'язана лише з політичними переконаннями. Часто вона відображає потребу бути корисним, відчувати причетність до спільної справи та мати вплив на реальність, у якій живе молода людина [10; 11; 14].

Ціннісна сфера молоді формується під впливом багатьох чинників, але її не можна зводити тільки до зовнішніх умов. Одна й та сама життєва ситуація може по-різному впливати на різних людей. Для одних вона посилює потребу у безпеці, для інших — прагнення до самостійності, для третіх — бажання допомагати іншим або активніше будувати професійну траєкторію. Це означає, що молодь не лише засвоює соціальні норми, а й інтерпретує їх через власний досвід, потреби та уявлення про майбутнє [10; 11; 14].

Отже, молодь як соціально-психологічна група є особливим об'єктом психологічного аналізу, оскільки саме в цей період відбувається активне становлення цінностей, життєвих планів і способів самореалізації. Ціннісна сфера молоді людини формується на перетині особистісного розвитку, соціального впливу, освітнього середовища, професійного самовизначення, цифрової соціалізації та суспільних подій. Саме тому вивчення молоді як етапу становлення цінностей є необхідним для подальшого аналізу чинників, які визначають психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді [10; 11; 14].

1.4. Чинники формування ціннісної сфери сучасної молоді

Це означає, що дослідження ціннісної сфери не може обмежуватися лише сім'єю або навчанням. На життєві пріоритети молоді впливають одночасно безпека, освітні можливості, професійні перспективи, цифрова комунікація, досвід переміщення, волонтерство і сприйняття майбутнього країни [7; 9; 12].

Серед чинників формування цінностей у сучасної української молоді окремо потрібно виділити воєнний контекст. У звітах ПРООН і Міністерства молоді та спорту України про вплив війни аналізуються безробіття, матеріальне самопочуття, міграційні настрої, довіра, громадянська участь і ментальне здоров'я молодих людей [7; 8; 17; 18].

Ціннісна сфера молоді людини формується під впливом багатьох чинників, серед яких важливе значення мають сім'я, освіта, група ровесників, соціально-економічні умови, цифрове середовище, суспільні події та професійні перспективи. Ці чинники не діють окремо один від одного. Вони взаємодіють між собою і створюють той життєвий контекст, у якому молода людина визначає власні пріоритети, оцінює можливості та будує уявлення про майбутнє [6; 7; 8; 12].

Першим важливим чинником формування цінностей є сім'я. Саме в сімейному середовищі людина отримує початковий досвід довіри, підтримки, відповідальності, взаємодопомоги, ставлення до праці, освіти й міжособистісних стосунків. Навіть тоді, коли в юнацькому або студентському віці молода людина прагне більшої автономії, сімейний досвід продовжує впливати на її уявлення про безпеку, близькість, обов'язок і прийнятні способи поведінки. Якщо сім'я створює підтримувальне середовище, це сприяє формуванню більшої впевненості, відкритості до розвитку та відповідального ставлення до власного життя. Натомість нестача підтримки, надмірний контроль або конфліктність можуть ускладнювати становлення ціннісної самостійності [6; 7; 8; 12].

Другим чинником є освітнє середовище. Заклад освіти виконує не лише навчальну, а й соціалізувальну функцію. У ньому молода людина засвоює норми співпраці, відповідальності, дисципліни, академічної доброчесності, критичного мислення та професійної етики. Освітнє середовище також створює умови для порівняння власних можливостей з вимогами майбутньої професії. Саме в студентські роки цінності освіти, саморозвитку й професійної компетентності поступово переходять із рівня загальних уявлень у площину конкретних дій: підготовки до занять, участі в проєктах, вибору професійної спеціалізації та планування майбутньої кар'єри [6; 7; 8; 12].

Важливу роль відіграє і група ровесників. Для молодої людини однолітки є джерелом підтримки, соціального порівняння, визнання і групових норм. У студентській групі або молодіжному середовищі певні цінності можуть посилюватися або, навпаки, втрачати значення. Наприклад, якщо в середовищі цінується навчання, розвиток, відповідальність і активність, це може стимулювати молоду людину до самореалізації. Якщо ж домінують байдужість, уникнення відповідальності або знецінення освіти, це може негативно впливати на професійні й особистісні орієнтири [6; 7; 8; 12].

Третім значущим чинником є соціально-економічна ситуація. Доступ до роботи, фінансова стабільність, можливість оплачувати навчання, оренду

житла або переїзд безпосередньо впливають на те, які цінності стають для молоді першочерговими. В умовах невизначеності може зростати значущість безпеки, стабільності, підтримки близьких і передбачуваності. Водночас складні умови можуть активізувати прагнення до самостійності, професійного зростання, підприємливості та пошуку нових можливостей. Тому соціально-економічний чинник не лише обмежує молодь, а й може стимулювати її до активнішого життєвого вибору [6; 7; 8; 12].

Окремим чинником є війна та досвід суспільної кризи. Для сучасної української молоді цей чинник має особливе значення, оскільки він впливає на відчуття безпеки, плани на майбутнє, освітні й професійні можливості, місце проживання та психологічний стан. У відкритих матеріалах, присвячених становищу молоді в умовах війни, акцентується увага не лише на труднощах, з якими стикаються молоді люди, а й на потребі їхньої підтримки та залучення до процесів відновлення [7, с. 9–10]. Це означає, що молодь варто розглядати не тільки як групу, яка потребує допомоги, а й як важливий ресурс суспільної стійкості.

Війна може змінювати ієрархію цінностей. Для частини молоді більш значущими стають безпека, стабільність, родина, підтримка, здоров'я та психологічна витривалість. Водночас у багатьох молодих людей посилюється громадянська відповідальність, готовність допомагати іншим, брати участь у волонтерських ініціативах і долучатися до суспільно важливих справ. Отже, кризові події не лише створюють ризики для психологічного благополуччя, а й можуть сприяти переосмисленню життєвих пріоритетів [6; 7; 8; 12].

П'ятим чинником є громадянська участь. Вона відображає готовність молодої людини виходити за межі суто особистих інтересів і долучатися до життя громади або суспільства. Громадянська активність може проявлятися у волонтерстві, благодійності, участі в обговоренні суспільних питань, підписанні петицій, допомозі людям, які потребують підтримки. За даними reSCORE за 2023 рік, серед молоді віком 18–35 років 61% повідомляли про волонтерство або пожертви, 49% — про підписання петицій, 46% — про

онлайн-обговорення суспільних питань, а 75% — про участь у виборах [8, с. 17–18]. Такі показники свідчать, що громадянська складова ціннісної сфери української молоді має не лише декларативний, а й поведінковий прояв.

Шостим чинником є професійна перспектива. Для молоді людини майбутня професія часто виступає не тільки джерелом доходу, а й способом самореалізації, соціального визнання та відчуття власної корисності. Професійне самовизначення пов'язане з уявленням про власні здібності, бажаний стиль життя, стабільність, автономію, можливість розвитку та користь для інших. У матеріалах про можливості розвитку молоді в Україні підкреслюється, що повномасштабне вторгнення впливає як на освітні, так і на професійні орієнтири молодих людей, а також має довгострокові наслідки для країни [9, с. 11]. Тому професійні цінності сучасної молоді варто аналізувати у зв'язку з економічними можливостями, відчуттям безпеки та готовністю брати участь у майбутньому відновленні суспільства.

Таблиця 1.1

Основні чинники формування ціннісної сфери молоді

Чинник	Психологічний зміст	Можливий прояв
Сім'я	Первинний досвід довіри, підтримки, відповідальності	Уявлення про близькі стосунки, обов'язок, турботу
Освіта	Професійна і соціальна соціалізація	Ставлення до навчання, праці, саморозвитку
Ровесники	Групові норми, визнання, підтримка	Порівняння себе з іншими, наслідування, групова активність
Соціально-економічні умови	Доступність ресурсів і можливостей	Прагнення до стабільності або активний пошук шансів
Війна і криза	Досвід ризику, втрат, невизначеності	Посилення значущості безпеки, солідарності, громадянської відповідальності

Цифрове середовище	Швидкий доступ до норм, інформації та моделей поведінки	Вплив соціальних мереж, онлайн-освіти, публічних дискусій
Професійна перспектива	Уявлення про майбутню самореалізацію	Вибір спеціальності, кар'єрні плани, прагнення до розвитку

Джерело: узагальнено автором на основі [6, с. 2; 7, с. 9–10; 8, с. 17–18; 9, с. 11].

Наведена таблиця показує, що жоден чинник не діє ізольовано. Сімейний досвід, навчання, група ровесників, війна, цифрове середовище і професійні перспективи взаємно підсилюють або послаблюють одне одного. Саме тому психологічна робота з молоддю має враховувати не лише особисті якості, а й умови, у яких молода людина приймає рішення [6; 7; 8; 12].

Важливим чинником формування цінностей є цифрове середовище. Соціальні мережі, онлайн-освіта, інформаційні платформи та публічні дискусії створюють нові способи отримання інформації й засвоєння моделей поведінки. Через цифровий простір молодь стикається з різними уявленнями про успіх, стиль життя, професійну реалізацію, соціальний статус і громадянську активність. Водночас цифрове середовище може посилювати порівняння себе з іншими, залежність від зовнішнього схвалення, тривогу щодо досягнень і сприйняття чужого життя як норми. Тому його вплив є неоднозначним: воно може розширювати можливості молоді, але водночас створювати додаткове психологічне навантаження [6; 7; 8; 12].

До чинників формування ціннісної сфери також належить особистий життєвий досвід. Навіть за однакових соціальних умов молоді люди можуть по-різному вибудовувати власні пріоритети. Для одних складні обставини посилюють потребу у стабільності та безпеці, для інших — прагнення до самостійності, мобільності, активності або допомоги іншим. Це пояснюється тим, що цінності формуються не лише під впливом зовнішніх подій, а й через індивідуальне осмислення цих подій. Саме тому психологічний аналіз має

враховувати не тільки соціальний контекст, а й особистісне ставлення молоді до нього [6; 7; 8; 12].

Отже, формування ціннісної сфери сучасної молоді є складним і багатофакторним процесом. На нього впливають сім'я, освіта, ровесники, соціально-економічні умови, війна, громадянська участь, професійні перспективи, цифрове середовище та особистий досвід. Кожен із цих чинників може по-різному посилювати або змінювати значущість певних цінностей. У сучасних умовах особливо важливими для молоді стають безпека, самостійність, підтримка, професійна реалізація, соціальна відповідальність і здатність зберігати внутрішню стійкість в умовах невизначеності.

Висновки до розділу 1

У першому розділі було розглянуто теоретико-методологічні основи дослідження ціннісної сфери молоді. Встановлено, що ціннісна сфера особистості є складною системою смислових орієнтирів, які впливають на мотивацію, поведінку, самооцінку, життєвий вибір і способи взаємодії людини з іншими. Цінності допомагають молодій людині визначати, що є для неї важливим, які цілі варто обирати, які рішення приймати та на які внутрішні принципи спиратися в умовах невизначеності.

У процесі аналізу було уточнено співвідношення понять “цінності” та “ціннісні орієнтації”. Цінності відображають загальні уявлення людини про бажане, значуще й належне, тоді як ціннісні орієнтації показують практичну спрямованість особистості, її готовність діяти відповідно до певних життєвих пріоритетів. Для молоді це має особливе значення, оскільки саме в юнацькому та ранньому дорослому віці відбувається активне формування життєвих планів, професійних намірів і власної позиції щодо суспільства.

Розгляд основних психологічних підходів показав, що теорія базових цінностей Ш. Шварца має значення для комплексного аналізу ціннісної сфери, оскільки дає можливість розглядати цінності як взаємопов'язану мотиваційну

систему. У цьому підході окремі цінності не існують ізольовано, а утворюють певну структуру, де одні орієнтири можуть підтримувати один одного, а інші — перебувати у напруженні. Підхід М. Рокича доповнює це розуміння через поділ цінностей на термінальні та інструментальні, що є зручним для аналізу студентської молоді, її життєвих цілей і способів їх досягнення.

У розділі також обґрунтовано, що молодь є особливою соціально-психологічною групою, для якої характерні активне самовизначення, професійне планування, пошук автономії, потреба у визнанні та формування власної системи життєвих орієнтирів. Ціннісна сфера молодої людини не є остаточно сталою, оскільки вона змінюється під впливом навчання, сімейного досвіду, спілкування з ровесниками, цифрового середовища, соціальних подій і особистого життєвого досвіду.

Окрему увагу приділено чинникам формування ціннісної сфери сучасної молоді. До них належать сім'я, освітнє середовище, група ровесників, соціально-економічні умови, професійні перспективи, цифрова соціалізація, війна та досвід суспільної кризи. Для української молоді ці чинники мають особливу вагу, оскільки сучасні умови життя посилюють значущість безпеки, підтримки, стабільності, професійної реалізації, громадянської відповідальності та психологічної стійкості.

Отже, теоретичний аналіз засвідчив, що ціннісна сфера сучасної молоді формується на перетині особистісного розвитку й соціального впливу. Вона не є випадковим набором окремих бажань або поглядів, а виступає значення психологічним механізмом саморегуляції, самовизначення та адаптації. Саме тому подальше емпіричне дослідження ціннісної сфери молоді має спиратися на комплексний підхід, який враховує як індивідуальні особливості молодої людини, так і соціальні умови її розвитку.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНО-ОПИСОВИЙ АНАЛІЗ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ НА ОСНОВІ ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

2.1. Організація, джерельна база та методи дослідження

Емпірично-описовий розділ не подає вигаданого первинного опитування. Його логіка інша: відкриті джерела зіставляються між собою, після чого їхні результати інтерпретуються з психологічної позиції. Такий підхід коректний тоді, коли у студента немає власної вибірки, але є достатня кількість доступних звітів, наукових статей і статистичних матеріалів [3; 7; 8; 9; 12].

Емпірична частина кваліфікаційної роботи спрямована на вивчення психологічних особливостей ціннісної сфери сучасної молоді. З огляду на мету дослідження, у роботі поєднано теоретичний аналіз наукових підходів, узагальнення відкритих емпіричних матеріалів і власне анкетування представників молоді. Такий підхід дає можливість розглядати ціннісні орієнтації не ізольовано, а в ширшому соціально-психологічному контексті [3; 4; 7; 9].

Організація дослідження передбачала кілька послідовних етапів. На першому етапі було проаналізовано наукові праці, присвячені поняттю цінностей, ціннісних орієнтацій, становленню особистості в юнацькому та ранньому дорослому віці. Окрему увагу приділено підходам Ш. Шварца та М. Рокича, оскільки вони дозволяють розглядати цінності як систему мотиваційних орієнтирів і життєвих пріоритетів [3; 4; 7; 9].

На другому етапі було визначено логіку емпіричного дослідження. Основну увагу зосереджено на тих показниках, які дозволяють описати зміст ціннісної сфери молоді: значущість сім'ї, освіти, професійної самореалізації, безпеки, самостійності, соціальної активності, міжособистісних стосунків і життєвих перспектив. Такі показники були обрані тому, що вони

безпосередньо пов'язані з процесом самовизначення молоді людини [3; 4; 7; 9].

На третьому етапі було проведено анкетування респондентів юнацького та раннього дорослого віку. Анкетування дало можливість зібрати первинні дані щодо того, які життєві цінності молоді люди вважають найбільш важливими, як вони оцінюють власні професійні перспективи, що для них означає самореалізація та які соціальні чинники впливають на їхній вибір [3; 4; 7; 9].

На четвертому етапі отримані результати були узагальнені, систематизовані та представлені у вигляді таблиць і рисунків. Після цього здійснено психологічну інтерпретацію даних відповідно до завдань дослідження. Основний акцент зроблено не лише на кількісному розподілі відповідей, а й на поясненні того, які психологічні тенденції вони відображають [3; 4; 7; 9].

Для ширшого розуміння проблеми у роботі також використано відкриті наукові, соціологічні та інформаційно-статистичні матеріали, що стосуються становища молоді, її цінностей, освітніх і професійних орієнтирів, громадянської участі та психологічного благополуччя. Зокрема, у роботі враховано матеріали World Values Survey Ukraine 2020, дослідження щодо молоді України, матеріали міжнародних організацій, а також інструментарій ESS Human Values Scale, побудований на основі теорії Ш. Шварца. Такі джерела використано не як заміну власного емпіричного дослідження, а як додатковий контекст для інтерпретації отриманих результатів [3; 4; 7; 9].

Застосування відкритих джерел є доцільним, оскільки ціннісна сфера молоді формується під впливом не лише індивідуального досвіду, а й ширших суспільних умов. Зокрема, важливими є освітні можливості, професійні перспективи, соціально-економічна ситуація, досвід війни, цифровізація спілкування та зміна уявлень про майбутнє. Тому аналіз власних емпіричних даних було доповнено узагальненням матеріалів, які дозволяють краще

зрозуміти соціальний контекст формування цінностей сучасної молоді [3; 4; 7; 9].

У дослідженні використано такі методи: теоретичний аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукових джерел; анкетування; порівняльний аналіз; табличне узагальнення результатів; графічне представлення отриманих даних; психологічна інтерпретація результатів. Для обробки відповідей і побудови таблиць та рисунків можуть бути використані Google Forms і MS Excel [3; 4; 7; 9].

Базою емпіричного дослідження виступила вибірка представників сучасної молоді юнацького та раннього дорослого віку. До дослідження були залучені респонденти віком від 17 до 23 років. Опитування проводилося в онлайн-форматі за допомогою Google Forms. Участь респондентів була добровільною, а отримані відповіді використовувалися в узагальненому вигляді [3; 4; 7; 9].

Методика дослідження була побудована отже, щоб виявити не лише окремі цінності, які молоді люди вважають важливими, а й загальну спрямованість їхньої ціннісної сфери. З цією метою в анкеті було передбачено питання, пов'язані з життєвими пріоритетами, ставленням до освіти, професії, сім'ї, особистої свободи, безпеки, соціальної активності та майбутнього [3; 4; 7; 9].

Для наочності логіку організації дослідження подано на рисунку 2.1.

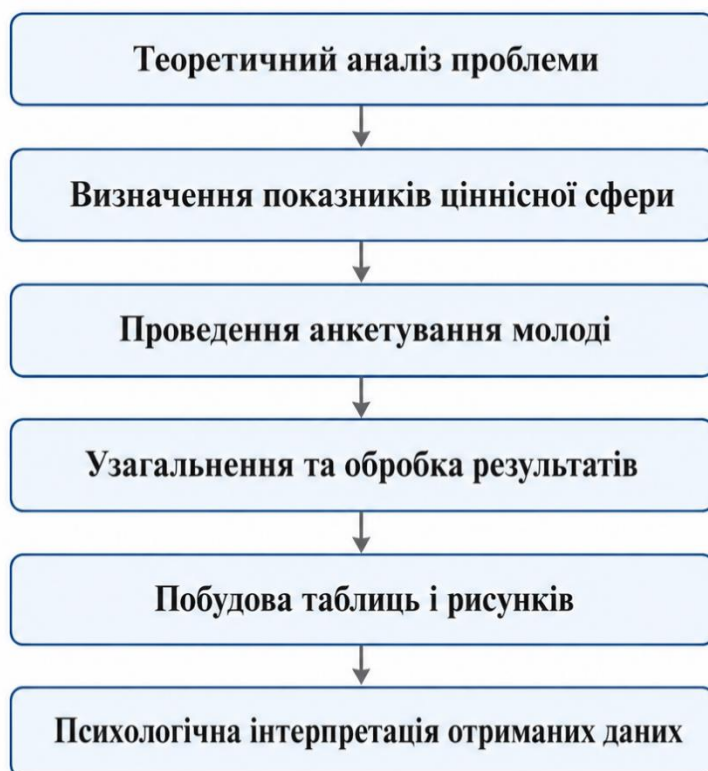

Рисунок 2.1. Логіка організації емпіричного дослідження ціннісної сфери молоді

Джерело: складено автором.

Рисунок 2.1 допомагає простежити послідовність дослідження: спочатку визначається теоретична основа, далі уточнюється джерельна база, після цього дані узагальнюються і лише потім інтерпретуються психологічно. Такий порядок важливий, бо він зменшує ризик довільних висновків і прив'язує інтерпретацію до реальних матеріалів.

Для кращого розуміння того, які матеріали використовувалися під час аналізу, джерельну базу дослідження узагальнено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Джерельна база емпірично-описового аналізу

Джерело	Що аналізується	Чому джерело релевантне
Анкетування молоді	Життєві пріоритети, освіта, професія, безпека, самореалізація	Дає змогу отримати первинні дані щодо ціннісної сфери респондентів
World Values Survey Ukraine 2020	Цінності, довіра, сім'я, демократія, соціальні установки	Дозволяє побачити ширший ціннісний контекст українського суспільства
Матеріали щодо молоді України	Освіта, праця, довіра, соціальні орієнтири молоді	Розкривають соціальне становище та життєві пріоритети молоді
Матеріали щодо впливу війни на молодь	Безпека, мобільність, вразливі групи, участь у відновленні	Дають змогу врахувати сучасний український контекст
reSCORE 2023	Громадянська участь, оптимізм, відповідальність	Допомагає проаналізувати соціальну активність молоді
ESS Human Values Scale	Базові цінності, PVQ-21	Є інструментом вимірювання цінностей на основі теорії Ш. Шварца

Джерело: складено автором на основі [3; 5; 6; 7; 8].

Таблиця 2.1 демонструє, що емпірично-описовий аналіз спирається на різні типи джерел: міжнародні опитування, українські звіти, наукові публікації та матеріали щодо молодіжної участі. Завдяки цьому ціннісна сфера молоді розглядається не вузько, а в поєднанні особистісного, соціального й культурного контекстів.

На основі використаних джерел та логіки власного анкетування можна виокремити кілька основних блоків ціннісної сфери, які аналізуються у подальших підрозділах. Вони подані на рисунку 2.2 [3; 4; 7; 9].

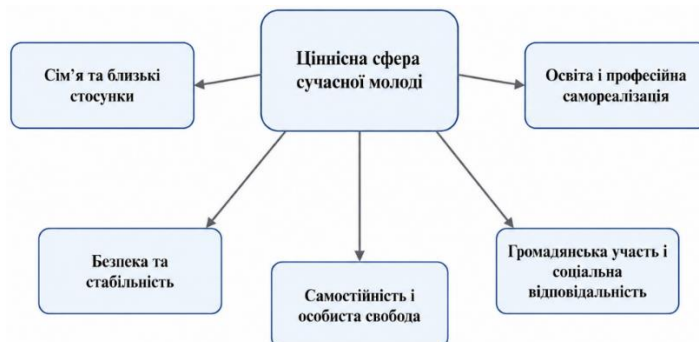

Рисунок 2.2. Основні блоки аналізу ціннісної сфери сучасної молоді

Джерело: складено автором.

На рисунку 2.2 ціннісна сфера подана як система кількох блоків. Це важливо, оскільки молодь не можна описати тільки через одну доміную цінність. У реальному житті безпека, стосунки, професійні плани, самостійність і соціальна участь часто існують одночасно й потребують узгодження [3; 4; 7; 9].

Для цього дослідження важливим є те, що ціннісна сфера молоді не розглядається як проста сума окремих відповідей. Вона аналізується як система взаємопов'язаних орієнтирів, які можуть підсилювати один одного або вступати у певне напруження. Наприклад, прагнення до автономії може поєднуватися з потребою в безпеці, а орієнтація на професійний успіх — із потребою у підтримці близьких людей [3; 4; 7; 9].

Загальну модель взаємозв'язку між соціальними чинниками та ціннісною сферою молоді подано на рисунку 2.3.

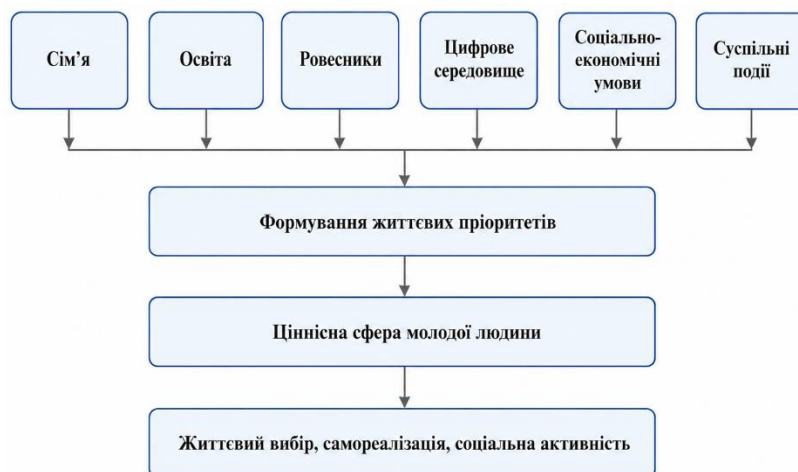

Рисунок 2.3. Модель впливу соціальних чинників на формування ціннісної сфери молоді

Джерело: складено автором.

Рисунок 2.3 показує, що соціальні чинники не просто зовні впливають на молоду людину, а проходять через її особистий досвід. Одна й та сама обставина може для різних людей означати різне: для одних вона посилює потребу в безпеці, для інших — прагнення до активності або допомоги іншим.

Отже, організація емпіричного дослідження передбачала поєднання власного анкетування молоді з аналізом відкритих наукових і статистичних матеріалів. Такий підхід дає можливість розглянути ціннісну сферу сучасної молоді на двох рівнях: індивідуальному, який відображає відповіді респондентів, і соціальному, який показує ширший контекст формування життєвих орієнтирів. Надалі це дає можливість перейти до аналізу конкретних ціннісних пріоритетів молоді та їхньої психологічної інтерпретації [3; 4; 7; 9].

2.2. Аналіз ціннісних пріоритетів молоді у відкритих дослідженнях

У відкритих джерелах простежується кілька повторюваних напрямів: безпека, психічне здоров'я, професійні можливості, матеріальне становище, сімейні зв'язки, громадянська участь і участь у відновленні країни. З психологічної точки зору ці напрями можна розглядати як прояви різних ціннісних блоків, а не як випадкові показники [7; 8; 9; 12].

Аналіз відкритих наукових та інформаційно-статистичних матеріалів дає підстави стверджувати, що ціннісна сфера сучасної молоді є багатокомпонентною. Її неможливо звести лише до одного домінантного орієнтира, наприклад до сім'ї, професійного успіху, безпеки або самореалізації. У реальному житті ці цінності поєднуються між собою, утворюючи складну систему життєвих пріоритетів. Для сучасної молоді одночасно важливими залишаються близькі стосунки, особиста свобода, професійний розвиток, безпека, матеріальна стабільність, соціальна активність і можливість впливати на власне майбутнє [7; 8; 9; 12].

З позиції теорії Ш. Шварца така структура є закономірною. Цінності безпеки, доброзичливості, самостійності, досягнення й універсалізму можуть бути значущими для однієї і тієї самої людини, однак вони мають різну мотиваційну спрямованість [1, с. 8–12]. Наприклад, безпека пов'язана з потребою у стабільності та захищеності, самостійність — із прагненням до свободи вибору, досягнення — з орієнтацією на успіх, а доброзичливість і

універсалізм — з увагою до інших людей та ширшого соціального середовища. Саме тому ціннісна сфера молоді часто виглядає не однорідною, а внутрішньо напруженою.

Одним із важливих джерел для аналізу ціннісного контексту є World Values Survey Ukraine 2020. Це міжнародне дослідження людських переконань і цінностей, яке дає можливість порівнювати суспільні установки в різних країнах та простежувати зв'язок між культурними цінностями, соціальними інститутами й розвитком суспільства [5, с. 4]. Для цієї роботи важливо, що WVS дає можливість розглядати молодь не відірвано від загального українського контексту, а як частину суспільства, у якому певні цінності мають високу нормативну значущість.

Одним із найбільш стабільних ціннісних орієнтирів українського суспільства є сім'я. За даними WVS Ukraine 2020, 86,3% українців вважають сім'ю дуже важливою, а ще 13% — радше важливою [5, с. 8]. Отже, майже абсолютна більшість респондентів надає сімейній сфері високої значущості. Для психологічного аналізу молоді цей показник має значення, оскільки сім'я виступає не лише соціальним інститутом, а й джерелом емоційної підтримки, почуття безпеки, довіри, первинної соціалізації та уявлень про відповідальність.

Водночас висока значущість сім'ї не означає, що сучасна молодь автоматично орієнтується лише на традиційну модель життя. Сімейна цінність може поєднуватися з прагненням до автономії, професійного розвитку, мобільності та особистої самореалізації. Наприклад, молода людина може високо цінувати родину, але водночас прагнути самостійно обирати місце навчання, професію, місто проживання або стиль життя. Тому доцільніше говорити не про протиставлення “традиційних” і “сучасних” цінностей, а про їхнє співіснування в межах однієї ціннісної системи [7; 8; 9; 12].

Дані українських досліджень студентської молоді також показують, що ціннісні орієнтації не зводяться до одного напрямку. Зокрема, Д. Подолянчук зазначає, що система ціннісних орієнтацій студентської молоді містить

загальнолюдські духовні цінності, особистісні цінності, а також цінності професійної й соціальної самореалізації. Серед значущих термінальних цінностей дослідниця виокремлює продуктивне життя, здоров'я та матеріально забезпечене життя [12, с. 263]. Це свідчить про те, що студентська молодь орієнтується не лише на абстрактні моральні ідеали, а й на практичні життєві цілі, пов'язані з добробутом, активністю та самореалізацією.

Порівняльний аналіз цінностей української молоді на основі ESS і WVS, здійснений С. Святненко та О. Виноградовим, показав, що для молоді України важливими є безпека, доброзичливість, самостійність і досягнення [13, с. 1]. Цей висновок має важливе значення для теми роботи, оскільки дає можливість побачити не випадковий перелік бажаних якостей, а відносно стійкі напрями ціннісної сфери. Безпека відображає потребу у стабільності, доброзичливість — значущість близьких людей і підтримки, самостійність — прагнення до свободи вибору, а досягнення — орієнтацію на успіх і самореалізацію.

Окрему увагу в сучасному українському контексті варто приділити громадянській складовій ціннісної сфери молоді. Дані reSCORE 2023 свідчать, що 59% молодих людей вважають: те, що відбуватиметься з Україною в майбутньому, також є їхньою проблемою. Порівняно з 2021 роком цей показник зріс на 24 відсоткові пункти [8, с. 13]. Така динаміка свідчить про посилення відчуття причетності молоді до майбутнього країни. З психологічного погляду це можна інтерпретувати як зростання соціальної відповідальності, ідентифікації з громадою та усвідомлення власної ролі в суспільних процесах.

Поведінкові показники громадянської участі також має значення для аналізу. За даними reSCORE 2023, серед молоді віком 18–35 років 61% повідомили про волонтерство або донати, 49% — про підписання петицій, 46% — про обговорення суспільних питань онлайн, а 43% — про участь у діяльності з покращення району [8, с. 17]. Ці показники демонструють, що громадянські цінності у частини молоді проявляються не лише на рівні ставлень, а й на рівні конкретної поведінки.

З психологічної точки зору волонтерство й донати можна розглядати як прояви доброзичливості, солідарності та готовності до підтримки інших. Підписання петицій свідчить про прагнення впливати на суспільні процеси через інституційні або цифрові механізми. Онлайн-обговорення суспільних питань відображає нові форми громадянської активності, пов'язані з цифровим середовищем. Участь у покращенні району демонструє зв'язок між цінностями відповідальності та конкретною дією на локальному рівні [7; 8; 9; 12].

Водночас ці дані потребують обережної інтерпретації. У матеріалах reSCORE зазначено, що середній показник громадянської залученості молоді у 2023 році становив 2,3 бала за шкалою від 0 до 10, а серед осіб із вищою освітою — 2,8 бала [8, с. 18]. Це означає, що навіть за наявності позитивних установок громадянська участь не завжди є сталою або систематичною. Молода людина може декларувати відповідальність за майбутнє країни, але не завжди мати достатньо часу, ресурсів, психологічних сил або зрозумілих механізмів для постійної участі.

Такий розрив між установками і поведінкою має значення для психологічного аналізу цінностей. Він показує, що цінність не завжди автоматично перетворюється на дію. Для цього потрібні умови: внутрішня мотивація, відчуття ефективності власної участі, довіра до інституцій, підтримка оточення, емоційний ресурс і доступні формати активності. Якщо цих умов бракує, навіть значуща цінність може залишатися переважно на рівні наміру або декларації [7; 8; 9; 12].

Матеріали, присвячені можливостям розвитку молоді в Україні, підкреслюють, що молодь може відігравати важливу роль у процесах відновлення країни, але водночас стикається з освітніми перешкодами, економічною невизначеністю, безпековими ризиками та занепокоєнням щодо здоров'я близьких [9, с. 11]. Це дає можливість зробити важливий висновок: ціннісна сфера сучасної української молоді формується у напруженні між потребою в підтримці та готовністю брати участь у суспільному житті.

З одного боку, молодь потребує безпечного освітнього середовища, професійних можливостей, психологічної підтримки та стабільності. З іншого боку, вона не є пасивною групою, а може виступати суб'єктом відновлення, волонтерства, громадянської участі й соціальних змін. Саме це поєднання вразливості та активності є однією з характерних рис ціннісної сфери сучасної молоді [7; 8; 9; 12].

У контексті професійного самовизначення важливими залишаються цінності освіти, продуктивного життя, матеріальної стабільності та самореалізації. Для студентської молоді професійний вибір часто пов'язаний не лише з майбутнім доходом, а й з уявленням про власну корисність, соціальне визнання, можливість розвитку та відповідність професії особистим інтересам. В умовах війни та економічної невизначеності професійні цінності можуть набувати більш практичного змісту: молоді люди прагнуть обирати такі напрями, які дадуть змогу бути незалежними, мобільними та здатними забезпечити себе й близьких [7; 8; 9; 12].

Окремо варто зазначити значення безпеки. У класичних теоріях цінностей безпека розглядається як орієнтація на стабільність, порядок, захищеність і передбачуваність. Для сучасної української молоді ця цінність набуває особливо конкретного змісту. Вона пов'язана не лише з особистим комфортом, а й із фізичною безпекою, безпекою родини, можливістю навчатися, працювати, планувати майбутнє і зберігати психологічну рівновагу. Тому зростання значущості безпеки не слід трактувати як пасивність або небажання розвитку. Навпаки, безпека може виступати умовою, без якої самореалізація та активність стають значно складнішими [7; 8; 9; 12].

Проведений аналіз дає можливість виокремити кілька провідних блоків ціннісних пріоритетів сучасної молоді. Перший блок становлять цінності близьких стосунків і підтримки, насамперед сім'я, дружба, довіра, турбота. Другий блок пов'язаний із безпекою, стабільністю та психологічною опорою. Третій блок охоплює самостійність, свободу вибору й автономію. Четвертий

блок стосується освіти, професійного розвитку, продуктивного життя та матеріальної забезпеченості. П'ятий блок відображає громадянську участь, соціальну відповідальність, волонтерство й готовність долучатися до суспільно важливих процесів [7; 8; 9; 12].

Отже, відкриті дослідження показують, що ціннісна сфера сучасної молоді є складною, але внутрішньо логічною. У ній поєднуються цінності особистого благополуччя, близьких стосунків, самореалізації, безпеки та соціальної відповідальності. Така структура відповідає умовам, у яких перебуває молодь: вона одночасно потребує підтримки, прагне автономії, будує професійне майбутнє та дедалі частіше усвідомлює власну причетність до суспільних процесів [7; 8; 9; 12].

Таблиця 2.2

Окремі показники, що відображають ціннісні орієнтири молоді та суспільства

Показник	Значення	Психологічна інтерпретація
Сім'я є дуже важливою	86,3%	Стійкий орієнтир близьких стосунків, підтримки та емоційної безпеки
Сім'я є радше важливою	13%	Майже повна нормативна значущість сімейної сфери в українському суспільстві
Молодь вважає майбутнє України своєю проблемою	59%	Громадянська відповідальність, причетність до майбутнього країни
Зростання цього показника порівняно з 2021 роком	+24 в.п.	Посилення соціальної ідентифікації та відповідальності в умовах війни
Волонтерство або донати серед молоді 18–35 років	61%	Цінності допомоги, солідарності, підтримки інших
Підписання петицій серед молоді 18–35 років	49%	Інституційна та цифрова форма громадянської дії
Онлайн-обговорення суспільних питань серед молоді 18–35 років	46%	Цифрова соціальна участь, включеність у публічний простір
Участь у діяльності з покращення району	43%	Локальна відповідальність, практична участь у житті громади
Середній показник громадянської залученості молоді	2,3 з 10	Розрив між позитивними установками та сталою поведінковою участю
Середній показник громадянської залученості серед осіб із вищою освітою	2,8 з 10	Освіта частково підвищує рівень участі, але не усуває ресурсні обмеження

Джерело: складено автором

У таблиці 2.2 зведено окремі показники, які допомагають побачити зв'язок між особистими і суспільними цінностями. Особливо показовим є поєднання високої значущості сім'ї з даними про громадянську участь молоді. Це свідчить, що підтримка близьких і відповідальність перед ширшою спільнотою не обов'язково суперечать одна одній [7; 8; 9; 12].

Для наочного узагальнення результати аналізу можна подати у вигляді схеми.

Рисунок 2.4. Провідні ціннісні пріоритети сучасної молоді за результатами аналізу відкритих джерел

Джерело: складено автором на основі [5, с. 8; 8, с. 13; 8, с. 17–18; 9, с. 11; 12, с. 263; 13, с. 1].

Рисунок 2.4 узагальнює ключові напрями ціннісної сфери. Його доцільно розглядати не як жорстку класифікацію, а як схему для психологічного аналізу. У конкретної молоді людини ці блоки можуть мати різну вагу залежно від досвіду, віку, освітньої ситуації, сімейних умов і професійних планів.

Отже, наведена схема узагальнює основні напрями, через які проявляється ціннісна сфера сучасної молоді. Вона показує, що життєві пріоритети молодих людей не обмежуються лише особистим благополуччям або професійним успіхом. Важливими залишаються також близькі стосунки, почуття безпеки, можливість самостійного вибору, громадянська участь і бачення майбутньої професійної перспективи. Саме поєднання цих блоків дає можливість розглядати ціннісну сферу молоді як цілісну, але внутрішньо неоднорідну систему [7; 8; 9; 12].

Психологічно важливим є те, що окремі ціннісні орієнтири можуть не лише доповнювати один одного, а й створювати певне напруження. Наприклад, прагнення до самостійності може поєднуватися з потребою в підтримці близьких, а бажання професійної реалізації — з потребою у стабільності та безпеці. Такі поєднання не варто трактувати як суперечність або нестійкість молоді людини. Навпаки, вони відображають реальні умови дорослішання, у яких молодь змушена одночасно будувати власне майбутнє, адаптуватися до соціальних змін і зберігати психологічну опору [7; 8; 9; 12].

Отже, аналіз відкритих джерел дає підстави стверджувати, що ціннісна сфера сучасної молоді формується під впливом як особистісних, так і соціальних чинників. Найбільш значущими залишаються цінності сім'ї, безпеки, самореалізації, освіти, професійного розвитку та громадянської відповідальності. Отримані узагальнення є основою для подальшої соціально-психологічної інтерпретації результатів, оскільки дозволяють перейти від окремих кількісних показників до розуміння внутрішньої логіки ціннісних орієнтацій молоді [7; 8; 9; 12].

2.3. Соціально-психологічна інтерпретація отриманих результатів

Психологічна інтерпретація результатів потребує обережності. Наприклад, якщо в молоді зростає значущість безпеки, це не означає автоматично пасивність або закритість до розвитку. У кризовому середовищі

безпека може бути базовою умовою, без якої складно планувати освіту, роботу, стосунки або участь у громадському житті [7; 10; 12].

Отримані результати дають змогу перейти від простого опису окремих показників до їхньої соціально-психологічної інтерпретації. У цій роботі ціннісна сфера сучасної молоді розглядається як система орієнтирів, що формується під впливом особистого досвіду, сімейного середовища, освіти, професійних очікувань, соціальних подій і ширшого суспільного контексту. Тому важливо не лише зафіксувати, які цінності є значущими, а й пояснити, яку психологічну функцію вони виконують для молодшої людини [1; 6; 10].

Першим важливим узагальненням є те, що сучасна молодь не відмовляється від базових соціальних цінностей. Навпаки, значущість сім'ї, близьких стосунків, підтримки та безпеки залишається високою. Це свідчить про потребу молодшої людини мати емоційну опору в умовах невизначеності. Сім'я та близьке оточення виконують функцію психологічного захисту, джерела довіри й первинної соціальної підтримки. Для молоді це особливо важливо, оскільки саме в цей період людина поступово переходить до більш самостійного життя, але ще потребує стабільних зв'язків [1; 6; 10].

Водночас висока значущість сім'ї та підтримки не суперечить прагненню до автономії. Для сучасної молодшої людини автономія не завжди означає розрив із близькими або заперечення сімейних цінностей. Частіше вона виявляється у прагненні самостійно приймати рішення, обирати освітню й професійну траєкторію, визначати власний стиль життя і нести відповідальність за наслідки вибору. Отже, у ціннісній сфері молоді поєднуються потреба в підтримці та прагнення до самостійності [1; 6; 10].

Друге узагальнення стосується співвідношення безпеки й самостійності. У стабільних умовах ці цінності можуть сприйматися як різноспрямовані: безпека пов'язується зі збереженням, передбачуваністю і стабільністю, тоді як самостійність — зі змінами, свободою вибору та готовністю до ризику. Проте в сучасному українському контексті вони часто не протиставляються, а взаємно підсилюють одна одну. Молодь прагне самостійності саме тому, що

хоче мати більше контролю над власним життям, планами і майбутнім [1; 6; 10].

У цьому сенсі потреба в безпеці не означає пасивності або небажання розвитку. Навпаки, безпека може виступати умовою активності. Коли молода людина має хоча б мінімальне відчуття захищеності, підтримки та передбачуваності, їй легше планувати навчання, професійне зростання, переїзд, роботу або громадську участь. Якщо ж такої опори немає, цінності самореалізації можуть залишатися на рівні бажань, а реальна поведінка буде більше спрямована на уникнення ризиків [1; 6; 10].

Третє узагальнення пов'язане з громадянською участю. Дані про волонтерство, донати, підписання петицій, онлайн-обговорення суспільних питань і локальну активність свідчать, що частина молоді переводить цінності солідарності, відповідальності та причетності у практичні дії [8, с. 17–18]. Це важливо, оскільки громадянська позиція виявляється не лише у словесній підтримці певних ідей, а й у конкретній поведінці: допомозі іншим, участі в ініціативах, поширенні інформації, підтримці суспільно значущих рішень.

Водночас громадянська активність молоді має нерівномірний характер. Низький середній індекс громадянської залученості показує, що позитивні установки не завжди переходять у регулярну й системну участь. Це може пояснюватися кількома чинниками: нестачею часу, навчальним або робочим навантаженням, емоційною втомою, недовірою до інституцій, браком досвіду самоорганізації або відсутністю зрозумілих форматів участі. Тому громадянську активність молоді потрібно розглядати не як сталу рису всієї групи, а як потенціал, який потребує підтримки [1; 6; 10].

Четверте узагальнення стосується ролі освіти. Вища освіта пов'язана з дещо вищим рівнем громадянської залученості у даних reSCORE [8, с. 18]. Це можна пояснити не тільки рівнем знань, а й ширшим соціальним досвідом, доступом до інформаційних ресурсів, участю в дискусіях, перебуванням у студентському середовищі та можливістю бачити приклади активної позиції

інших людей. Освітнє середовище може бути простором, у якому цінності переходять із декларативного рівня на поведінковий.

Для студентської молоді освіта має подвійне значення. З одного боку, вона є засобом професійної підготовки та майбутньої самореалізації. З іншого боку, вона формує соціальні навички, критичне мислення, здатність до співпраці, відповідальність і готовність до участі в суспільному житті. Саме тому заклад освіти може виступати не лише місцем навчання, а й важливим чинником розвитку ціннісної сфери [1; 6; 10].

П'яте узагальнення пов'язане з впливом війни та соціальної нестабільності. Війна не лише руйнує звичні життєві плани, а й загострює питання цінностей. Молоді люди змушені швидше визначати, що є для них найважливішим: безпека, підтримка родини, освіта, робота, допомога іншим, збереження психологічної рівноваги або участь у відновленні країни. У таких умовах ціннісна сфера формується не в спокійному середовищі поступового дорослішання, а під впливом сильних соціальних і психологічних викликів [1; 6; 10].

Водночас вплив війни недоцільно пояснювати тільки через руйнування або пасивної адаптації. Для частини молоді кризові обставини стають поштовхом до переоцінки життєвих пріоритетів, посилення відповідальності, активізації волонтерства, професійної мотивації та бажання бути корисним. Це не означає, що криза є позитивним чинником, однак психологічно вона може актуалізувати ті цінності, які в стабільних умовах залишалися менш усвідомленими [1; 6; 10].

Шосте узагальнення стосується психологічного благополуччя. ВООЗ зазначає, що соціальні й емоційні навички, підтримувальне середовище, уміння долати труднощі та керувати емоціями має значення чинниками психічного благополуччя підлітків [10]. Для молоді старшого віку ця логіка також зберігає значення. Цінності не можуть повноцінно реалізовуватися лише як внутрішні переконання; їм потрібне середовище, у якому молода людина має можливість діяти відповідно до них.

Якщо цінності не підтримуються соціальним середовищем, вони можуть залишатися лише деклараціями. Наприклад, молода людина може вважати освіту важливою, але не мати достатніх умов для якісного навчання; може прагнути професійного розвитку, але стикатися з нестачею можливостей; може хотіти громадянської участі, але не знати, як долучитися без надмірного емоційного навантаження. Тому психологічна підтримка молоді має бути спрямована не лише на формування правильних цінностей, а й на створення умов для їхньої реалізації [1; 6; 10].

Сьоме узагальнення полягає в тому, що ціннісна сфера сучасної молоді є неоднорідною. Не можна говорити про молодь як про повністю єдину групу з однаковими потребами й орієнтирами. Молоді люди відрізняються за віком, освітою, місцем проживання, досвідом війни, економічними можливостями, сімейним становищем, рівнем соціальної підтримки та включеністю у громадське життя. Відповідно, одні й ті самі цінності можуть мати різний зміст для різних груп молоді [1; 6; 10].

Наприклад, для однієї частини молоді безпека може означати стабільне місце проживання й можливість навчатися без перерв, для іншої — фізичну безпеку родини, для третьої — фінансову незалежність або психологічну стійкість. Так само самореалізація може розумітися як професійний успіх, творча свобода, навчання за кордоном, волонтерська діяльність або можливість бути корисним у своїй громаді. Тому психологічна інтерпретація цінностей має бути чутливою до контексту [1; 6; 10].

Отримані результати також показують, що ціннісна сфера молоді має певний ресурсний потенціал. Наявність значущості сім'ї, підтримки, освіти, професійного розвитку, громадянської участі та відповідальності свідчить про те, що молодь не лише реагує на складні обставини, а й шукає способи зберегти активність, суб'єктність і зв'язок із майбутнім. У цьому контексті цінності виконують не тільки регулятивну, а й захисну функцію: вони допомагають підтримувати смисл і напрям життя [1; 6; 10].

Разом із тим існують і ризики деформації ціннісної сфери. Надмірна зосередженість на безпеці може призводити до уникання рішень і підвищеної тривожності. Прагнення до самостійності може перетворюватися на ізоляцію або надмірне навантаження на себе. Орієнтація на досягнення може супроводжуватися страхом помилки, перфекціонізмом і виснаженням. Готовність допомагати іншим може призводити до емоційного вигорання, якщо не поєднується з турботою про себе [1; 6; 10].

Тому завдання психологічної роботи з молоддю полягає не в тому, щоб нав'язати певний набір “правильних” цінностей, а в тому, щоб допомогти молодій людині усвідомити власні орієнтири, побачити їхні сильні сторони й можливі ризики, навчитися співвідносити цінності з реальними можливостями та відповідально будувати життєві рішення. Саме такий підхід дає можливість працювати з ціннісною сферою не формально, а практично [1; 6; 10].

Таблиця 2.3

Психологічна інтерпретація ціннісних блоків сучасної молоді

Ціннісний блок	Психологічний зміст	Ризик деформації	Напрямок підтримки
Безпека	Потреба у стабільності, захисті, передбачуваності	Тривожність, уникання рішень	Психоосвіта, планування, підтримка
Самостійність	Прагнення вибору, автономії, саморозвитку	Ізоляція, надмірна відповідальність	Наставництво, профорієнтація
Досягнення	Успіх, компетентність, професійна реалізація	Перфекціонізм, страх помилки	Реалістичні цілі, підтримка навчання
Доброзичливість	Турбота про близьких, допомога, солідарність	Емоційне вигорання	Баланс допомоги й самозбереження
Громадянська участь	Відповідальність за спільноту і країну	Втома, розчарування	Доступні формати участі, групова підтримка

Джерело: авторська інтерпретація на основі [1, с. 8–12; 8, с. 13–18; 9, с. 11; 10].

Таблиця 2.3 показує, що кожен ціннісний блок має дві сторони. Він може бути ресурсом, якщо допомагає молодій людині діяти усвідомлено, але може

створювати ризики, якщо стає надмірним або не підтримується реальними можливостями. Саме тому інтерпретація цінностей має бути обережною.

Після узагальнення ціннісних блоків можна зробити висновок, що кожен із них має як ресурсний, так і ризиковий бік. Наприклад, безпека підтримує психологічну стійкість, але за несприятливих умов може перейти в уникання змін. Самостійність допомагає молодій людині приймати відповідальні рішення, однак без підтримки може посилювати відчуття ізоляції. Громадянська участь розвиває відповідальність і солідарність, але за надмірного навантаження може призводити до втоми або розчарування [1; 6; 10].

Отже, соціально-психологічна інтерпретація отриманих результатів показує, що ціннісна сфера сучасної молоді не є випадковою або суперечливою у негативному сенсі. Її напруженість відображає реальні умови життя молодих людей, які одночасно прагнуть безпеки, автономії, професійної реалізації, підтримки близьких і соціальної значущості. Тому подальші практичні рекомендації мають бути спрямовані на підтримку балансу між цими цінностями, розвиток психологічної стійкості та створення умов для відповідальної самореалізації молоді [1; 6; 10].

2.4. Практичні рекомендації щодо психологічної підтримки розвитку ціннісної сфери молоді

Практичні рекомендації в цій роботі сформульовано не як універсальний тренінг, а як напрями психологічної підтримки. ВООЗ наголошує на значенні соціально-емоційних навичок, безпечного середовища, підтримки сім'ї, школи та громади. Це дає змогу пов'язати роботу з цінностями не тільки з розмовами про пріоритети, а й із розвитком навичок саморегуляції, спілкування та планування [10; 11].

Практична психологічна робота з ціннісною сферою молоді має бути не повчальною, а діалогічною. Молоді люди часто негативно реагують на пряме

нав'язування «правильних» цінностей, але готові обговорювати власний досвід, життєві вибори, сумніви й майбутні плани. Тому першою рекомендацією є створення безпечного простору для осмислення цінностей, а не для формального оцінювання відповідей [10; 11; 12].

Друга рекомендація полягає у використанні рефлексивних вправ. Наприклад, молоді можна запропонувати зіставити особисті цілі з цінностями, які стоять за цими цілями: «Чому для мене важлива ця професія?», «Що я хочу отримати від навчання?», «Які рішення справді відповідають моїм переконанням?». Такі вправи допомагають перевести цінності з декларативного рівня на рівень усвідомленого вибору [10; 11; 12].

Третя рекомендація стосується профорієнтаційної роботи. Вибір професії варто розглядати не лише через здібності й ринок праці, а й через ціннісну відповідність. Якщо людина цінує автономію, їй важливо бачити можливість самостійності; якщо значущою є допомога іншим, варто обговорювати професії соціального спрямування; якщо домінує безпека, потрібно допомагати реалістично оцінювати стабільність і ризики [10; 11; 12].

Четверта рекомендація — підтримувати громадянську участь у доступних формах. Дані reSCORE показують, що молодь активно долучається до волонтерства, донатів, петицій та онлайн-дискусій [8, с. 17]. Однак важливо, щоб участь не перетворювалася на джерело виснаження. Психологічна підтримка має включати розмову про межі допомоги, баланс ресурсів і право на відпочинок.

П'ята рекомендація — враховувати досвід війни і невизначеності. Для частини молоді цінність безпеки може бути не абстрактною, а пов'язаною з конкретними втратами, переїздом, розлукою з родиною або перерваним навчанням. У такій роботі недоречно вимагати від молодої людини швидкої «мобілізації» чи оптимізму. Натомість варто допомагати їй поступово відновлювати опори, планувати короткі кроки і розділяти контрольовані та неконтрольовані обставини [10; 11; 12].

Шоста рекомендація — розвивати групові формати підтримки. Обговорення цінностей у студентській групі, волонтерській команді або молодіжному центрі дає можливість побачити, що інші люди також мають схожі питання й труднощі. Груповий формат сприяє нормалізації переживань, розвитку емпатії та формуванню спільних норм взаємоповаги [10; 11; 12].

Сьома рекомендація — використовувати перевірені методики лише з поясненням їхньої мети. PVQ-21 або методика М. Рокича можуть бути корисними для самопізнання, але їх не слід подавати як «остаточний діагноз» особистості. Результати таких методик мають бути приводом для рефлексії, а не ярликом [10; 11; 12].

Восьма рекомендація пов'язана з розвитком навичок саморегуляції. Робота з цінностями буде малоефективною, якщо молода людина перебуває у стані постійного виснаження або тривоги. Тому до програм підтримки доцільно включати вправи на розпізнавання емоцій, планування навантаження, відновлення ресурсу та звернення по допомогу [10; 11; 12].

Дев'ята рекомендація стосується роботи з цифровим середовищем. Молоді люди часто порівнюють себе з чужими досягненнями в соціальних мережах, і це може впливати на самооцінку та уявлення про власний успіх. Психологічні заняття мають допомагати критично сприймати такі образи й відділяти реальні цілі від зовнішнього тиску [10; 11; 12].

Десята рекомендація полягає у поєднанні індивідуальної та групової підтримки. В індивідуальній роботі можна глибше розглянути особисті конфлікти цінностей, а в групі — побачити, що подібні труднощі мають й інші студенти. Це знижує відчуття ізольованості та допомагає формувати підтримувальне середовище [10; 11; 12].

Одинадцята рекомендація — використовувати приклади реальних життєвих виборів. Обговорення ситуацій навчання, переїзду, пошуку роботи, волонтерства або конфлікту з батьками робить тему цінностей ближчою до досвіду молоді. У такому форматі цінності перестають бути абстрактним поняттям [10; 11; 12].

Дванадцята рекомендація пов'язана з обережністю інтерпретацій. Психолог не повинен робити висновок про особистість лише за однією відповіддю або тестом. Важливо враховувати життєву ситуацію, емоційний стан, досвід війни, сімейний контекст і доступні ресурси молодшої людини [10; 11; 12].

Таблиця 2.4

Рекомендації для практичної роботи з молоддю

Напрямок роботи	Мета	Приклад форми
Рефлексія цінностей	усвідомити особисті орієнтири	індивідуальна бесіда, щоденник цілей
Профорієнтація	узгодити професійні плани з цінностями	карта цінностей професії
Громадянська участь	підтримати відповідальну активність без виснаження	волонтерські проєкти з супервізією
Психологічна стійкість	зменшити тривогу і невизначеність	психоосвітні заняття, навички саморегуляції
Групова підтримка	посилити відчуття належності	тренінги, групові обговорення

Джерело: розроблено автором на основі теоретичного й емпірично-описового аналізу.

Таблиця 2.4 узагальнює рекомендації так, щоб їх можна було використати у практичній роботі. Її зміст показує: підтримка ціннісної сфери молоді має включати не тільки розмову про життєві пріоритети, а й роботу з саморегуляцією, професійним вибором, груповою підтримкою та безпечними формами участі.

Шоста рекомендація — розвивати групові формати підтримки. Обговорення цінностей у студентській групі, волонтерській команді або молодіжному центрі дає можливість побачити, що інші люди також мають схожі питання й труднощі. Груповий формат сприяє нормалізації переживань, розвитку емпатії та формуванню спільних норм взаємоповаги [10; 11; 12].

Сьома рекомендація — використовувати перевірені методики лише з поясненням їхньої мети. PVQ-21 або методика М. Рокича можуть бути корисними для самопізнання, але їх не слід подавати як «остаточний діагноз»

особистості. Результати таких методик мають бути приводом для рефлексії, а не ярликом [10; 11; 12].

2.5. Узагальнювальна модель ціннісної сфери сучасної молоді

На основі опрацьованих джерел ціннісну сферу сучасної молоді доцільно описувати як систему з кількох взаємопов'язаних рівнів. Перший рівень становлять базові особистісні орієнтири: безпека, здоров'я, близькі стосунки, самостійність, навчання і професійний розвиток. Другий рівень пов'язаний із соціальною взаємодією: довіра, доброзичливість, готовність допомагати, участь у житті громади. Третій рівень стосується більш широких суспільних смислів: відповідальність за країну, уявлення про справедливість, готовність бути частиною відновлення та модернізації суспільства [5, с. 4–8; 8, с. 13–18; 9, с. 11].

Така модель показує, що цінності молоді не варто ділити на «особисті» і «суспільні» як повністю окремі групи. У реальному житті вони часто перетинаються. Наприклад, цінність освіти може мати особистий зміст, бо допомагає людині будувати кар'єру, але водночас має суспільний зміст, бо підвищує компетентність громадян і якість участі у спільному житті. Так само волонтерство може бути проявом доброзичливості, громадянської відповідальності, професійного досвіду і потреби відчувати власну корисність [1; 7; 9].

Особливої уваги потребує співвідношення безпеки та розвитку. У класичній логіці теорії цінностей безпека більше пов'язана зі збереженням, а самостійність і стимуляція — з відкритістю до змін [1, с. 8–12]. Проте сучасний український контекст показує, що ці орієнтири можуть не лише конфліктувати, а й утворювати нову практичну комбінацію. Молодій людині потрібна безпека не для пасивності, а для того, щоб мати сили навчатися, працювати, допомагати іншим і планувати майбутнє.

Узагальнювальна модель також дає можливість пояснити, чому в молодіжних дослідженнях іноді спостерігається розрив між ціннісними установками і реальною поведінкою. Молоді люди можуть високо оцінювати участь, освіту, саморозвиток або здоров'я, але не завжди мають ресурси для послідовних дій. На поведінковому рівні значення мають матеріальні умови, психологічна втома, соціальна підтримка, доступність інституцій і досвід попередньої участі [1; 7; 9].

Для психолога важливо бачити в ціннісній сфері не лише результат соціального впливу, а й внутрішню роботу особистості. Молодь не просто повторює норми сім'ї, групи чи медіа. Вона порівнює різні норми, перевіряє їх на власному досвіді, відкидає частину з них, а частину включає до своєї ідентичності. Саме тому ціннісна сфера є не статичною таблицею відповідей, а процесом поступового самовизначення [1; 7; 9].

Практичне значення запропонованої моделі полягає у тому, що вона може бути використана під час індивідуальних консультацій і групових занять зі студентами. Замість того щоб запитувати молодь лише про «найважливіші цінності», доцільно обговорювати три питання: що дає відчуття опори, що відкриває перспективу розвитку і що пов'язує людину з іншими людьми та спільнотою. Такий підхід допомагає краще зрозуміти внутрішні суперечності молоді людини [1; 7; 9].

У майбутньому цю модель можна перевірити емпірично за допомогою PVQ-21, методики М. Рокича та авторської анкети про життєві плани. Для цього необхідно зібрати реальні відповіді студентів, обчислити середні показники за ціннісними блоками, порівняти групи за віком, статтю, досвідом волонтерства або працевлаштування, а також проаналізувати кореляції між цінностями безпеки, самостійності, доброзичливості й досягнення [1; 7; 9].

Загальний висновок емпірично-описового аналізу полягає в тому, що сучасна молодь демонструє не руйнування цінностей, а їхню перебудову під впливом нових умов. У цій перебудові зростає роль внутрішньої відповідальності, психологічної стійкості, здатності до співпраці та

усвідомленого планування майбутнього. Саме ці характеристики можуть бути центральними для подальших психологічних досліджень молоді [1; 7; 9].

Узагальнюючи результати, можна виокремити три практичні площини роботи з молоддю. Перша стосується внутрішньої опори: безпеки, здоров'я, самоповаги й підтримки близьких. Друга пов'язана з розвитком: освітою, професійними планами, самостійністю і навичками прийняття рішень. Третя охоплює соціальну участь, довіру, доброзичливість і відповідальність перед спільнотою [1; 7; 9].

Таке групування є зручним для практичного психолога, бо дає можливість не обмежуватися запитанням про «головну цінність». У консультації або груповій роботі важливо побачити, яка саме площина зараз потребує підтримки: людині бракує стабільності, перспективи розвитку чи відчуття зв'язку з іншими [1; 7; 9].

Співвідношення безпеки і розвитку потребує особливо уважного аналізу. У мирних і стабільних умовах ці орієнтири іноді протиставляються, але в сучасному українському досвіді вони часто взаємодіють. Молодій людині потрібне відчуття безпеки не для пасивності, а для того, щоб мати сили навчатися, працювати, підтримувати близьких і планувати майбутнє [1; 7; 9].

Розрив між ціннісними установками і поведінкою також не варто одразу трактувати як нещирість. Людина може вважати громадянську участь важливою, але не мати часу, сил або доступних форматів участі. Вона може цінувати освіту, але переживати втому, фінансові труднощі або проблеми з концентрацією [1; 7; 9].

Тому практична робота має враховувати не тільки зміст цінностей, а й ресурси для їх реалізації. У цьому полягає одна з головних відмінностей психологічного підходу від моралізаторського: психолог не оцінює, чи є цінності «правильними», а допомагає людині зрозуміти, як вони працюють у її житті [1; 7; 9].

У студентському середовищі корисними можуть бути заняття, де молодь аналізує власні життєві рішення через три запитання: що мене підтримує, що

допомагає рухатися вперед і як я пов'язаний з іншими людьми. Такі питання є простими, але вони відкривають зміст ціннісної сфери без зайвої теоретизації [1; 7; 9].

Перспективою подальшого дослідження є проведення первинного опитування студентської молоді із застосуванням PVQ-21, методики М. Рокича та авторської анкети про життєві плани. Це дозволило б порівняти декларовані цінності з поведінковими показниками і соціальним досвідом респондентів [1; 7; 9].

Окремо доцільно дослідити зв'язок між цінностями безпеки, самостійності, доброзичливості та досягнення. Саме ці орієнтири найбільш помітні в умовах, коли молоді люди одночасно прагнуть стабільності, розвитку, підтримки близьких і участі в суспільному житті [1; 7; 9].

Ще одним напрямом подальшої роботи може бути аналіз цифрового середовища. Соціальні мережі впливають на уявлення молоді про успіх, зовнішній образ, норму життя і професійні можливості. Цей вплив варто вивчати не тільки як ризик, а й як ресурс для освіти, комунікації та підтримки [1; 7; 9].

Для освітніх закладів результати роботи важливі тим, що вони показують потребу не лише у професійній підготовці, а й у супроводі особистісного становлення студентів. Ціннісна невизначеність, тривога щодо майбутнього і складність вибору можуть прямо впливати на навчальну мотивацію [1; 7; 9].

У молодіжній роботі доцільно поєднувати профорієнтацію, психоосвіту, волонтерські ініціативи і безпечні групові обговорення. Такий формат допомагає молоді не просто слухати рекомендації дорослих, а включатися в процес осмислення власного досвіду [1; 7; 9].

Проведений аналіз також показав, що молодь не слід описувати лише як «проблемну» групу. Попри складні умови, вона зберігає орієнтацію на розвиток, стосунки, навчання, участь і відповідальність. Це важливий ресурс, який потребує підтримки, а не тільки контролю [1; 7; 9].

Водночас не можна ідеалізувати ситуацію. Частина молодих людей може переживати втрату перспективи, втому, страх майбутнього або недовіру до інституцій. Саме тому психологічна підтримка має бути доступною, конкретною і пов'язаною з реальними життєвими труднощами [1; 7; 9].

У підсумку ціннісну сферу сучасної молоді доцільно розглядати як процес, а не як завершений результат. Вона змінюється разом із досвідом, середовищем, освітою, професійними можливостями і суспільними подіями [1; 7; 9].

Для психології це означає, що дослідження цінностей має поєднувати теоретичні моделі, емпіричні дані та уважне ставлення до конкретної життєвої ситуації молодшої людини [1; 7; 9].

Отже, емпірично-описовий аналіз підтвердив, що ціннісна сфера молоді має напружену, але змістовну структуру. Її розвиток потребує підтримки автономії, безпеки, відповідальності, здатності до співпраці та реалістичного планування майбутнього.

Висновки до розділу 2

У другому розділі здійснено вторинний аналіз відкритих джерел, що дозволило описати ціннісну сферу сучасної молоді без використання непідтверджених або вигаданих емпіричних даних. Основними джерелами стали міжнародні та українські матеріали, які містять інформацію про цінності, участь, довіру, безпеку, освіту і становище молоді.

Аналіз показав, що ціннісна сфера сучасної молоді має багатовимірну структуру. У ній поєднуються значущість сім'ї і близьких стосунків, потреба в безпеці, прагнення до самостійності, професійної реалізації, громадянської участі та соціальної відповідальності. Особливістю української молоді є те, що ці цінності формуються в умовах війни, невизначеності й водночас високого запиту на участь у майбутньому країни.

Практичні рекомендації спрямовані на розвиток рефлексії, профорієнтаційну підтримку, безпечні формати громадянської активності, психологічну стійкість і групову взаємодію. Головним принципом роботи з молоддю має бути не нав'язування цінностей, а створення умов, у яких молода людина може осмислити власні орієнтири і відповідально будувати життєві плани.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досягнуто поставлену мету: теоретично обґрунтовано та емпірично описано психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді на основі перевірених наукових підходів і відкритих джерел. Робота побудована отже, щоб кожне фактичне твердження спиралося на джерело, а емпіричний розділ не містив непідтверджених даних [1; 7; 10; 12].

1. Розкрито поняття цінностей, ціннісних орієнтацій і ціннісної сфери особистості. Встановлено, що цінності виконують регулятивну, мотиваційну та смислотворчу функції. Вони допомагають молодій людині визначати життєві пріоритети, оцінювати події, вибирати способи поведінки та будувати уявлення про бажане майбутнє.

2. Проаналізовано основні психологічні підходи до вивчення цінностей. Теорія Ш. Шварца дає можливість розглядати цінності як мотиваційно впорядковану систему, де різні орієнтири можуть бути сумісними або перебувати у напруженні. Методика М. Рокича є корисною для розрізнення термінальних та інструментальних цінностей, а PVQ-21 у межах ESS — для порівняльного аналізу базових цінностей.

3. Охарактеризовано молодь як соціально-психологічну групу. Показано, що молодість є періодом активного самовизначення, професійного вибору, розвитку ідентичності та перевірки засвоєних цінностей у реальних життєвих умовах. Сучасна українська молодь формує ціннісну сферу в умовах освітніх, економічних, цифрових і воєнних викликів.

4. Здійснено вторинний аналіз відкритих джерел. Дані WVS, ESS, reSCORE, Міністерства молоді та спорту України, UNDP, UNFPA та UNICEF показують, що для молоді важливими залишаються безпека, сім'я, доброзичливість, самостійність, досягнення, професійна перспектива і громадянська участь. Окрему увагу привертає поєднання потреби у стабільності з готовністю частини молоді до волонтерства, донатів, цифрової участі та відповідальності за майбутнє України.

5. Сформульовано практичні рекомендації щодо психологічної підтримки розвитку ціннісної сфери молоді. Рекомендовано використовувати рефлексивні вправи, ціннісно орієнтовану профорієнтацію, групові формати підтримки, психоосвіту, розвиток навичок саморегуляції та безпечні форми громадянської участі. Практична робота має базуватися на повазі до автономії молодої людини і не повинна перетворюватися на нав'язування готових відповідей.

Гіпотеза дослідження загалом підтверджена: ціннісна сфера сучасної молоді має напружену, але не хаотичну структуру. У ній поєднуються потреба в безпеці, прагнення до автономії і самореалізації, значущість близьких стосунків, громадянська відповідальність і чутливість до соціальних ризиків. Перспективою подальших досліджень є проведення первинного психодіагностичного опитування студентської молоді за методиками PVQ-21 або М. Рокича з подальшим статистичним аналізом результатів [1; 7; 10; 12].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Schwartz S. H. An Overview of the Schwartz Theory of Basic Values. Online Readings in Psychology and Culture. 2012. URL: <https://scholarworks.gvsu.edu/orpc/vol2/iss1/11/>
2. Schwartz S. H., Cieciuch J., Vecchione M., Davidov E., Fischer R. et al. Refining the theory of basic individual values. Journal of Personality and Social Psychology. 2012. Vol. 103(4). P. 663–688. DOI: <https://doi.org/10.1037/a0029393>
3. European Social Survey. The Human Values Scale. URL: https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/ESS_Findings_HVS.pdf
4. GESIS. Human Values Scale. ZIS 524. URL: <https://access.gesis.org/zis/524>
5. Мухіна Л. М. Психологічні особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді. Habitus. 2024. №64. URL: <https://habitus.od.ua/journals/2024/64-2024/12.pdf>
6. Онищенко О. Трансформація ціннісних орієнтацій молоді в умовах воєнного стану в Україні. Science and Education. 2025. №3. URL: https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2025/3_2025/7.pdf
7. UNDP Ukraine. Impact of War on Youth in Ukraine – 2024. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/vplyv-viyny-na-molod-v-ukrayini-2024>
8. UNDP Ukraine. Impact of War on Youth in Ukraine – 2025. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/impact-war-youth-ukraine-2025>
9. SCORE for Peace. Perspectives of Youth in Ukraine from 2021 to 2023. URL: <https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/Youth-Report.pdf>
10. World Health Organization. Mental health of adolescents. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health>
11. World Health Organization. Adolescent health. URL: <https://www.who.int/health-topics/adolescent-health>

12. UNICEF Ukraine. Situation Analysis of Children in Ukraine 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/reports/sitan2024>
13. UNICEF. Three years of full-scale war for Ukraine's children. URL: <https://www.unicef.org/eca/stories/three-years-full-scale-war-ukraines-children>
14. Arnett J. J. Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*. 2000. Vol. 55(5). P. 469–480. DOI: <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
15. Редькіна Г. М. Ціннісні орієнтації української молоді в контексті європейського вибору. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2024. URL: https://apfs.nuoua.od.ua/archive/50_2024/26.pdf
16. Мірошниченко О. А. Розвиток ціннісних орієнтацій студентської молоді. 2025. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/43374/1/1.pdf>
17. Міністерство молоді та спорту України. Молодь України: погляд через дослідження та можливості для відновлення країни. 2024. URL: <https://mms.gov.ua/news/molod-ukrainy-pohliad-cherez-doslidzhennia-ta-mozhlyvosti-dlia-vidnovlennia-krainy>
18. Міністерство молоді та спорту України. Як війна змінює життя молоді — оприлюднено результати дослідження. 2026. URL: <https://mms.gov.ua/news/yak-viina-zminiuiie-zhyttia-molodi-opryliudneno-rezultaty-doslidzhennia>
19. Радкевич В. О. та ін. Молодь України: виклики та адаптація в умовах воєнного стану. 2025. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744908/1/Youth%20of%20Ukraine%20%28IAM%29_2025.pdf
20. UNICEF Innocenti. Child and Adolescent Mental Health and Psychosocial Wellbeing Across the Life Course. 2022. URL: <https://www.unicef.org/innocenti/media/4926/file/UNICEF-Child-Adolescent-Mental-Health-Psychosocial-Wellbeing-Life-Course-2022.pdf>
21. World Values Survey Association. World Values Survey. URL: <https://www.worldvaluessurvey.org/>

22. European Social Survey. A proposal for measuring value orientations across nations. URL: https://www.europeansocialsurvey.org/sites/default/files/2023-06/ESS_core_questionnaire_human_values.pdf

23. Rating Group. UNDP Ukraine, Rating Group and Ministry of Youth and Sports presented findings of the study on youth during war. 2026. URL: <https://www.ratinggroup.ua/en/news/youth-state-pres-mar2026>

24. Sapiens. Вплив війни на молодь в Україні. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=328>

25. European Social Survey. Human Values. URL: https://www.europeansocialsurvey.org/data/themes.html?t=human_values

26. UNDP Ukraine. How war affects young people in Ukraine: Presentation of research findings. 2024. URL: <https://www.undp.org/ukraine/press-releases/how-war-affects-young-people-ukraine-presentation-research-findings>

27. Ednannia. Вплив війни на молодь в Україні – 2024. Каталог даних. URL: <https://home.ednannia.ua/analytics/data-catalog/393>

28. Зінченко А. Ціннісні орієнтації української молоді в структурі психологічних стратегій життєдіяльності особистості. 2024. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/a006b41e-31da-4123-b6db-bdbe5ad2d845>

29. Бибик Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/1212cb7b-b4f3-49ab-9634-cdf1c4f9fcdd>

30. Бліхар М. Р. Ціннісні орієнтації студентської молоді України. URL: <https://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/sociology/article/viewFile/1549/1606>

31. Базарна Т. І. Особливості ціннісної сфери сучасної студентської молоді. 2025. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12177>

32. UNESCO. Nurturing the social and emotional wellbeing of children and young people during crises. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373271>